

Кулиняк Ю. І., асистент кафедри обліку та аналізу, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0003-2683-8103

e-mail: yurii.i.kulyniak@lpnu.ua

Кіндрацька Г. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та аналізу, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0002-1825-7352

e-mail: halyna.i.kindratska@lpnu.ua

Діагностика стану та перспективи врегулювання неплатоспроможності українських підприємств за результатами міжнародних порівнянь

Анотація. Проведено діагностику стану бізнес-середовища України за результатами міжнародних порівнянь, а також системи врегулювання неплатоспроможності українських підприємств і пошук шляхів підвищення її ефективності з урахуванням передових практик зарубіжних країн. Проаналізовано місце України в рейтингу «Doing Business» за останнє десятиліття та встановлено позитивну тенденцію загальної оцінки легкості ведення бізнесу. Хоча підвищення рейтингу України стримує стан врегулювання неплатоспроможності, на який впливають рівень повернення коштів і ефективність нормативно-правової бази. Проведено порівняльний аналіз рівня повернення коштів в Україні та країнах Східної Європи: Болгарія, Білорусь, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина та Чехія. Встановлено, що Україна серед цих країн посідає останні місця за тривалістю та рівнем вартості виплати боргу. Виявлено низьку ефективність нормативно-правової бази України, яка регулює питання ліквідації та реорганізації підприємств, при цьому спроба її реформувати за останні роки практично не вплинула на зміну індексу ефективності (його значення незмінне з 2014 р.). Узагальнено підходи до побудови алгоритму визначення рангу країни у рейтингу «Doing Business» за індикатором «регулювання неплатоспроможності», а також спрогнозовано зміну місця України за умови підвищення рівня повернення коштів та зростання ефективності нормативно-правової бази. Оцінено можливі результати впливу підвищення ефективності нормативно-правової бази, зокрема за рахунок впровадження заходів, передбачених Стратегією стійкого розвитку «Україна – 2020» і Кодексом України з процедур банкрутства на врегулювання неплатоспроможності. Визначено основні напрями трансформації бізнес-середовища в Україні, зокрема у сфері врегулювання неплатоспроможності підприємств, що сприятимуть підвищенню рейтингу країни та поліпшенню інвестиційного клімату.

Ключові слова: врегулювання неплатоспроможності; рівень повернення коштів; тривалість виплати боргу; рівень вартості виплати боргу; індекс ефективності нормативно-правової бази; рейтинг легкості ведення бізнесу.

Kulyniak Yurii, Assistant of the Department of Accounting and Analysis, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Kindratska Halyna, PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Analysis, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Diagnostics of the State and Perspectives of Resolving Insolvency of Ukrainian Enterprises based on the Results of International Comparisons

Abstract. Introduction. Ukraine is making an effort to improve their positions in the rating «Doing Business», however, for most indicators, the results are much lower than in Europe and Central Asia. One of these troubling indicators is the «resolving insolvency».

Purpose. The purpose of the study is to conduct diagnostics of the business environment of Ukraine according to the results of international comparisons and system of resolving insolvency of Ukrainian enterprises. Finding the ways of the improvement of their efficiency has been done, taking into account best practices of foreign countries.

Results. The place of Ukraine in the ranking «Doing Business» in the last 10 years was analyzed and a positive trend of general grade of the ease of doing business has been confirmed. Although the state of resolving insolvency proceedings, which affect the level of recovery rate for creditors and effectiveness of the regulatory framework complicate the raising of the Ukraine's position in ranking. A comparative analysis of the recovery rate for creditors in Ukraine and Eastern Europe (Bulgaria, Belarus, Moldova, Poland, Romania, Slovakia, Hungary and the Czech Republic) have been done. Ukraine is among these countries occupy the last places at a cost required to recover debt and time required to recover debt. The low efficiency of the regulatory framework of Ukraine that regulates the liquidation and reorganization of enterprises was discovered. The attempt to reform it did not affect the change of the strength of insolvency framework index during last years (this value is unchanged from 2014). The approaches to the construction of the algorithm for determining the position of the country in the ranking «Doing Business» by the indicator «resolving insolvency» have been generalized. The change of the Ukraine's position was predicted in case to improve the recovery rate for creditors and increase efficiency of the regulatory framework.

Conclusions. *The possible results of the impact of improving the efficiency of the regulatory framework on the resolution of insolvency has been assessed, in particular through the implementation of measures which were provided in the Sustainable Development Strategy «Ukraine – 2020» and the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedures. The main directions of transformation of business environment in Ukraine have been determined, in particular in the field of resolving insolvency of enterprises, which will help to increase the position of Ukraine and improve the investment climate.*

Keywords: *resolving insolvency; recovery rate for creditors; time required to recover debt; cost required to recover debt; strength of insolvency framework index; outcome for the business; Doing Business.*

JEL Classification: *F20, F29, G33.*

Постановка проблеми. Для створення об'єктивного уявлення зацікавлених сторін щодо інвестиційної привабливості чи конкурентоспроможності різних країн використовують міжнародні рейтинги, які дозволяють впорядкувати країни відповідно до значень заданих показників. До найпопулярніших рейтингів, які характеризують економіку країни, належать: «The Global Competitiveness Index» (Індекс глобальної конкурентоспроможності), який публікують за результатами Всесвітнього економічного форуму; Prosperity Index (Індекс процвітання), який оцінює світове багатство і добробут та складається аналітичним центром Legatum Institute; «Index of Economic Freedom» (Індекс економічної свободи), «Doing Business» (Ведення бізнесу), Міжнародна шкала кредитних рейтингів Standard and poors тощо. Для об'єктивного оцінювання умов ведення бізнесу в різних країнах користуються рейтингом «Doing Business», за яким Світовий банк щорічно публікує результати дослідження у 190 країнах світу.

Україна докладє зусиль для поліпшення своїх позицій у щорічному звіті «Doing Business» з метою поліпшення інвестиційного клімату і припливу капіталу. Зокрема, в 2015 р. затверджений План заходів виконання Програми діяльності Кабінету міністрів і Стратегії стійкого розвитку «Україна – 2020» з метою досягнення стратегічної мети – входження України до провідних 30 країн світу за умовами ведення бізнесу [1]. Хоча досягти цієї мети досить проблематично, враховуючи, що за рейтингом «Doing Business – 2020» Україна зайняла лише 64 місце і для більшості показників результати значно нижчі, ніж в групи країн Європи і Центральної Азії [2].

Одним з таких проблемних показників є «врегулювання неплатоспроможності», який враховує величину повернення боргу й ефективність нормативно-правової бази. Адже банкрутство в Україні є досить тривалою і дорогою процедурою, а спроби вжити певних заходів щодо її удосконалення не дають відчутного поліпшення ситуації. В цих умовах актуальним є об'єктивний аналіз проблем попередження, запобігання чи подолання неплатоспроможності, а також пошук зацікавленими сторонами напрямів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розроблення теоретичних і методичних засад оцінювання рівня платоспроможності суб'єктів господарювання є об'єктом дослідження багатьох науковців. Однак значно меншу увагу звертають на

виявлення впливу різноманітних факторів, які в певний момент можуть досягти «критичної маси» і призвести до неплатоспроможності чи навіть банкрутства підприємств [3]. Водночас достовірна та вчасна реакція на дію негативних факторів може сприяти підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів і подоланню неплатоспроможності підприємства [4].

Для оцінювання фінансового стану українських підприємств використовують «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства», які вперше розроблено у 2001 р. (оновлений варіант – у 2006 р., поточна редакція – від 26.10.2010 р.) [5] з метою виявлення резервів підвищення ефективності діяльності підприємств. Однак частина науковців вказує на певне «протириччя між декларованим спрямуванням цього документу і його теоретично-практичними основами» [6].

Дискусійним питанням є також оцінювання наслідків неплатоспроможності, оскільки в Україні протягом багатьох років чинна система не спонукала підприємства застосовувати за несприятливих обставин процедуру банкрутства, відповідно розроблення методики його попередження, запобігання чи подолання не було пріоритетним. Водночас спроби застосувати закордонні методики в умовах національної економіки пов'язані з істотними проблемами: недотримання часової відповідності, порушення порівнянності об'єктів оцінювання, необґрунтоване встановлення граничних значень показників, проблеми використання для їх розрахунку інформаційних ресурсів [7].

За цих обставин виникає потреба у використанні таких методик оцінювання, які були б «зрозумілими» як для внутрішнього, так і зовнішнього користувача. Найчастіше з цією метою оцінюють «врегулювання неплатоспроможності», як один з 10 індикаторів міжнародного рейтингу «Doing Business» [6]. У цьому рейтингу країни займають відповідні місця за легкістю ведення бізнесу (перші з них мають найсприятливіші умови для ведення бізнесу). Порівняння значення цих індикаторів для різних країн вказує, наприклад, інвестору, де виникає найбільша загроза втратити кошти внаслідок банкрутства підприємства.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є діагностика стану бізнес-середовища України за результатами міжнародних порівнянь, а також системи врегулювання неплатоспроможності українських підприємств і пошук шляхів підвищення її

ефективності з урахуванням передових практик країн у рейтингу «Doing Business».

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено такі наукові завдання: оцінити місце України в рейтингу «Doing Business» за індикатором «урегулювання неплатоспроможності», визначити фактори, які впливають на його розрахунок, провести міжнародні порівняння, проаналізувати методику розрахунку індикатора, оцінити перспективи зростання позиції України як в загальному рейтингу легкості ведення бізнесу, так і за індикатором «урегулювання неплатоспроможності».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Рейтинг «Doing Business» складається експертами Світового банку за результатами аналізу комплексних кількісних даних 10 напрямів для порівняння країн за умовами регулювання підприємницької діяльності. Він передбачає ранжування 190 країн за індексом легкості ведення бізнесу, а його основна мета – надати певні орієнтири для проведення реформ і спонукати країни до ефективного регулювання бізнесу.

Формують рейтинг «Doing Business» з 2002 р. За цей час методологію розрахунку позиції країни за індексом легкості ведення бізнесу змінювали декілька разів. Зараз його розраховують як середній показник країни за десятьма індикаторами: реєстрація підприємств, отримання дозволів на будівництво, підключення до електромереж, реєстрація власності, отримання кредиту, захист інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів, урегулювання неплатоспроможності.

У 2012 р. додатково введено показник «відстані до передового рубежу» (Distance to frontier), який характеризує розрив чи відставання певного критерію від найкращого результату у рейтингу (100 балів є найвищою оцінкою, її отримує країна з найкращою практикою підприємництва). Наприклад, 70 балів за індикатором «отримання кредиту» свідчить, що «розрив» між аналізованою країною та країною, яка має найкращі значення, становить 30 балів. Варто відзначити, що цю новацію було сприйнято деякими авторитетними науковцями критично, з огляду на можливість маніпуляцій. Хоча й самі автори методики не заперечують, що в дослідженні неможливо врахувати всі фактори бізнес-середовища, які важливі як для компаній, так й для інвесторів. Крім того, значення деяких індикаторів, наприклад, «підключення до електромереж» автоматично

приймається за одиницю, якщо відсутні дані за останні п'ять років.

У 2015 р. у доповіді «Doing Business: Going Beyond Efficiency» використані нові дані і методологія за трьома напрямками: врегулювання неплатоспроможності, захист прав акціонерів-міноритаріїв і отримання кредиту [8]. Тоді ж було перераховано рейтинг 2014 р. з використанням нової методології. Варто зазначити, що у 2015 р. для 11 країн, населення яких понад 100 млн осіб (Бангладеш, Бразилія, Китай, Індія, Індонезія, Японія, Мексика, Нігерія, Пакистан, Російська Федерація і США) інформацію зібрано не лише в столиці, а у двох найбільших містах. Хоча, як зазначали організатори, істотних відмінностей щодо бізнес-клімату не було виявлено.

З 2018 р. інформацію до рейтингу «Doing Business» на наступний рік готують станом на 30 квітня, а публікують наприкінці жовтня поточного року. Це дає можливість використати її для аналізу реформ у сфері регулювання бізнесу та їх ефективності. Відповідно такі дослідження не лише виявляють проблеми, які стримують розвиток бізнесу, а й містять рекомендації щодо проведення необхідних реформ. Як зазначає Р. Рамальо, керівник проекту «Doing Business», «довідка «Doing Business» головним чином відображає ефективність регулювання: те, наскільки швидко, дешево і просто можна здійснити ділову операцію, однак ми намагаємося виміряти також і якість» [9].

Ранжування 190 країн передбачає об'єднання їх у групи за географічним регіоном (Європа і Центральна Азія, Близький Схід і Північна Африка, Латинська Америка і Карибський басейн, Південна Азія, Африка (на південь від Сахари), Східна Азія і Тихоокеанський регіон) та рівнем доходу на душу населення (низький дохід, дохід нижче середнього, дохід вище середнього, високий дохід), крім того додатково виділяють групу з 35 країн в межах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), більшість з яких з високим рівнем доходу на душу населення та індексом людського розвитку. Україна належить до регіону «Європа та Центральна Азія». Для країн розраховують середній рівень для кожного індикатора, що дає можливість визначити відставання чи перевищення аналізованої країни.

Аналіз позиції України в рейтингу «Doing Business» за останнє десятиліття показав, що загальна оцінка легкості ведення бізнесу поліпшилася (в 2009 р. – 145 місце, 2020 р. – 64) (рис. 1).

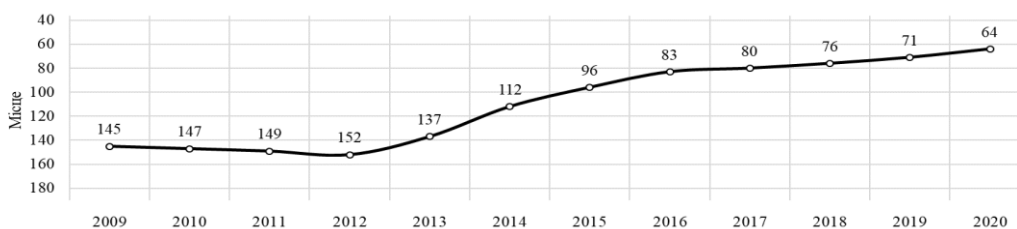

Рисунок 1 – Позиція України у рейтингу «Doing Business» за 2009–2020 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Україна за останні роки істотно покращила бізнес-клімат, хоча на її позицію в рейтингу «Doing Business» вплинули також позитивні зміни в інших країнах, які зорієнтовані на зростання власної позиції у рейтингу (табл. 1).

Таблиця 1 Динаміка позиції України у рейтингу «Doing Business» за 2017-2020 рр.

Індикатори	Ранг України в рейтингу			
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Отримання дозволів на будівництво	140	35	30	20
Кредитування	20	29	32	37
Оподаткування	84	43	54	65
Реєстрація підприємств	20	52	56	61
Забезпечення виконання контрактів	81	82	57	63
Реєстрація власності	63	64	63	61
Захист інвесторів	70	81	72	45
Міжнародна торгівля	115	119	78	74
Підключення до електромереж	130	128	135	128
Врегулювання неплатоспроможності	150	149	145	146
Рейтинг легкості ведення бізнесу	80	76	71	64

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Згідно з даними звіту Світового банку цього року Україна покращила свої показники за шістьма з 10 індикаторів, які враховують у рейтингу «Doing Business». Найбільший прогрес Україна продемонструвала за індикаторами «захист інвесторів» (зростання з 72 до 45 місця) та «отримання дозволів на будівництво» (з 30 до 20 місця).

За даними Світового банку, впродовж 16 років існування цього рейтингу впроваджено 3500 реформ, зокрема з 02.06.2017 р. до 01.05.2018 р. 128 країн започаткували рекордні 314 реформ у всіх сферах, які враховують у рейтингу «Doing Business», водночас Україна залишилася на другому місці у світі за темпами зростання показників у рейтингу [11].

Основним індикатором, який стримує підвищення рейтингу України є «врегулювання неплатоспроможності», за яким Україна у 2019 р. перебуває на загрозовому 146 місці серед 190 країн. Тому оцінювання поточного стану врегулювання неплатоспроможності та пошук шляхів їх наближення до кращих світових практик є актуальним.

Рівень врегулювання неплатоспроможності оцінюють за такими основними показниками: рівень повернення коштів та індекс ефективності нормативно-правової бази, значення яких залежить від показників нижчого рівня (рис. 2).

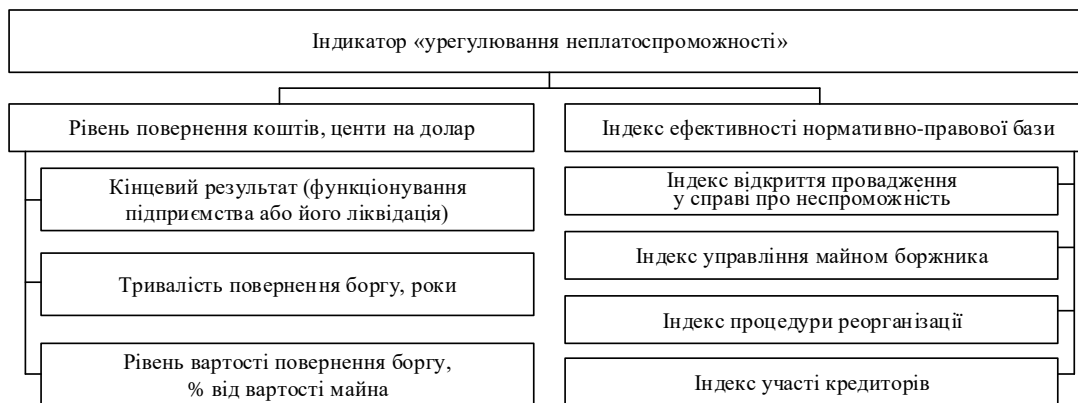

Рисунок 2 – Структура індикатора «врегулювання неплатоспроможності»

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Інформацію для розрахунку індикатора «врегулювання неплатоспроможності» отримують під час проведення опитування відповідних експертів та перевіряють, чи відповідає вона нормам законів та іншим нормативно-правовим актам щодо процедур банкрутства. Рейтинг країни за індикатором «врегулювання неплатоспроможності» визначається

ранжуванням балів, які розраховано як середню арифметичну величину за рівнем повернення коштів та індексом ефективності нормативно-правової бази.

Ґрунтується розрахунок індикатора на дотриманні певних умов щодо часу, вартості та результатів процедури неплатоспроможності для забезпечення їх порівнянності між країнами, зокрема: організаційно-

правова форма підприємства-боржника – товариство з обмеженою відповідальністю, яке діє в місті – найбільшому діловому центрі країни, має 201 працівників і 50 постачальників, кожному з яких належать кошти за останню поставку; ринкова вартість товариства становить 100-кратну величину доходу на душу населення, або 200 тис. доларів США залежно від того, значення якого з цих двох показників вище, тощо [12]. Аналогічно чітко сформована вихідна інформація про неспроможність підприємства та учасників процесу.

Під час аналізу врегулювання неплатоспроможності акцент робиться на ефективність роботи судів щодо справ про неспроможність, а також на відповідність законів кожної країни практиці передових країн. Низький ранг за цим показником пояснюють здебільшого використанням застарілого законодавства про неплатоспроможність чи його відсутністю, або неефективним застосуванням на практиці. На думку Р. Рамальо, керівника проекту «Doing Business», підприємствам складніше отримати

доступ до фінансування, за умови неефективних процедур банкрутства, і вони ймовірніше рідше будуть ризикувати, відкриваючи нову компанію [9].

Проаналізуємо рівень повернення коштів (Recovery rate for creditors) – один з основних показників, який враховують для визначення місця країни за індикатором «урегулювання неплатоспроможності» (рис. 2). Він показує скільки центів, отримають кредитори за кожен наданий в кредит долар, якщо відбудеться реорганізація, ліквідація чи примусове стягнення заборгованості. При цьому враховують кінцевий результат процесу: чи продовжить підприємство свою діяльність після завершення цих процесів, чи його майно буде розпродано частинами. Потім віднімають вартість повернення боргу (1 цент за кожен відсоток вартості майна боржника), а також віднімають суму втрат за час, коли кошти були заблоковані внаслідок неспроможності.

Серед країн Східної Європи в Україні рівень повернення коштів найнижчий (9,00 центів на долар), а лідером серед них є Чехія (67,50 цента на долар) (рис. 3).

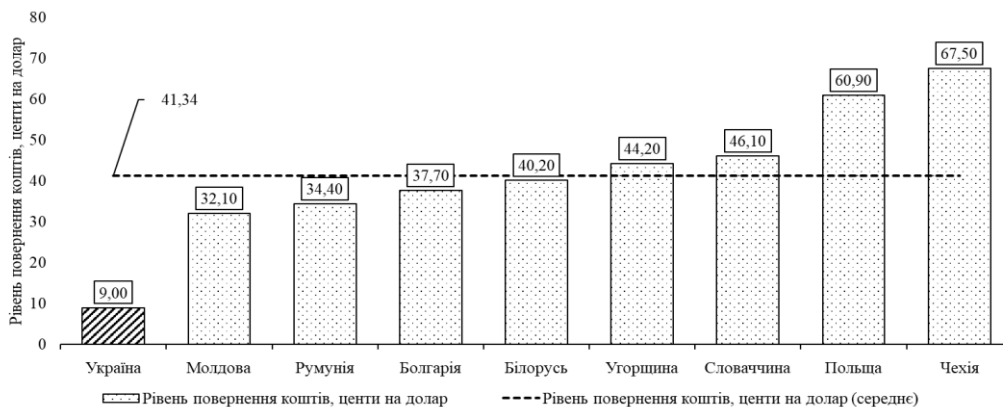

Рисунок 3 – Рівень повернення коштів в Україні та країнах Східної Європи («Doing Business – 2020»)

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Відповідно за вказаним показником Україна відстає як від середнього значення серед аналізованих країн на 32,34 цента на долар, так і від найближчої країни – Молдови, яка знаходиться на другому місці зі значенням 32,10 цента на долар, що в понад три рази вище, у порівнянні з Україною. Відзначимо, що рівень повернення коштів в країнах Європи та Центральної Азії в чотири рази вищий (38,50 цента на долар), а порівняно з групою країн ОЕСР вищий у понад 7 разів (70,20 цента на долар проти 9,00 центів на долар).

Важливим показником при оцінюванні рівня врегулювання неплатоспроможності відіграє кінцевий результат (Outcome for the business), тобто ступінь задоволення вимог кредиторів, які залежать від того, чи буде продовжувати існувати підприємство після завершення процесу неспроможності як єдине ціле (значення 1), або ж його майно буде розпродано частинами (значення 0). Серед досліджуваних країн після завершення розгляду справи про неспроможність переважно продовжують функціо-

нувати підприємства у Польщі, Словаччині та Чехії, тоді як в інших – майно підприємств продають частинами. Наприклад, тільки у восьми з 35 країн ОЕСР кінцевим результатом є повний продаж майна та припинення функціонування підприємства-боржника.

На рівень повернення коштів істотно впливає тривалість повернення боргу (Time required to recover debt), тобто кількість років, які необхідні кредиторам для повернення коштів. Його розраховують як період від початку неплатоспроможності боржника за своїми зобов'язаннями і до моменту їх виплати в повному або частковому обсязі. При цьому також враховують дії сторін (боржника та кредитора), які впливають на зростання тривалості виплат: подача скарг або клопотань про продовження термінів, що впливають на швидкість просування справи. Україна за тривалістю повернення боргу серед країн Східної Європи знаходиться посередині, з тривалістю цього періоду 2,9 років (рис. 4).

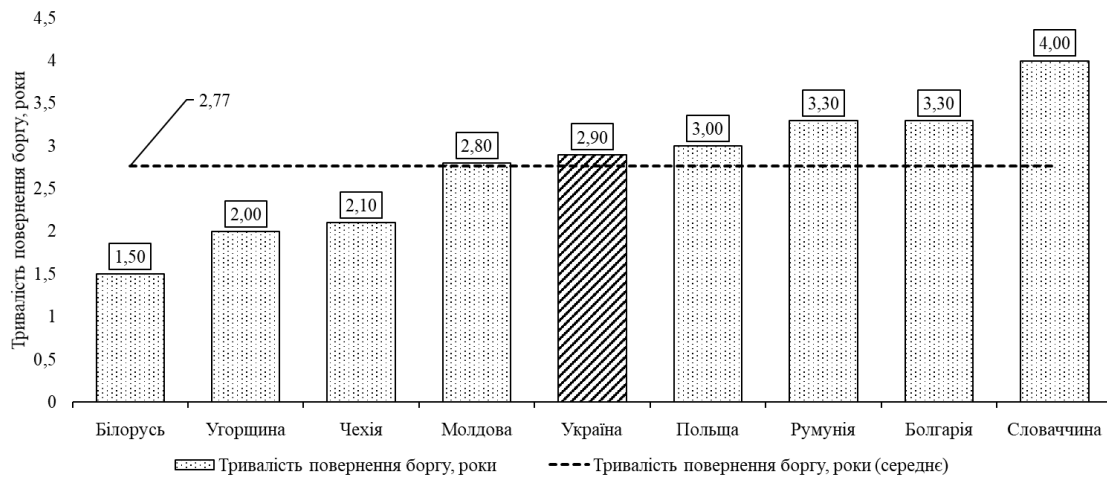

Рисунок 4 – Тривалість повернення боргу в Україні та країнах Східної Європи («Doing Business – 2020»)

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Північний сусід Білорусь випереджує за цим показником Україну у два рази (тривалість повернення боргу становить півтора року), а найдовше повертають борг у Словаччині – чотири роки. Для оцінювання цього показника важливо встановити чи тривалий термін повернення боргу забезпечує вищий рівень його повернення. При тривалості 2,9 року кредитори українських підприємств повертають тільки 9,00 центів, а, наприклад, у сусідній Польщі 60,90 центів з кожного долара за умови тривалості періоду повернення коштів три роки, тобто в Польщі при майже однакових часових затратах рівень повернення коштів у понад шість разів вищий.

Не менш важливим фактором, який впливає на рівень повернення коштів, є рівень вартості повернення боргу (Cost required to recover debt), який вимірюють у відсотках від вартості майна боржника і розраховують на основі отриманих відповідей експертів в кожній країні на розроблений перелік запитань.

Серед досліджуваних країн Україна посідає останнє місце за рівнем вартості повернення боргу (40,50 % від вартості майна боржника), що у понад два рази перевищує середнє значення – 17,39 % (рис. 5).

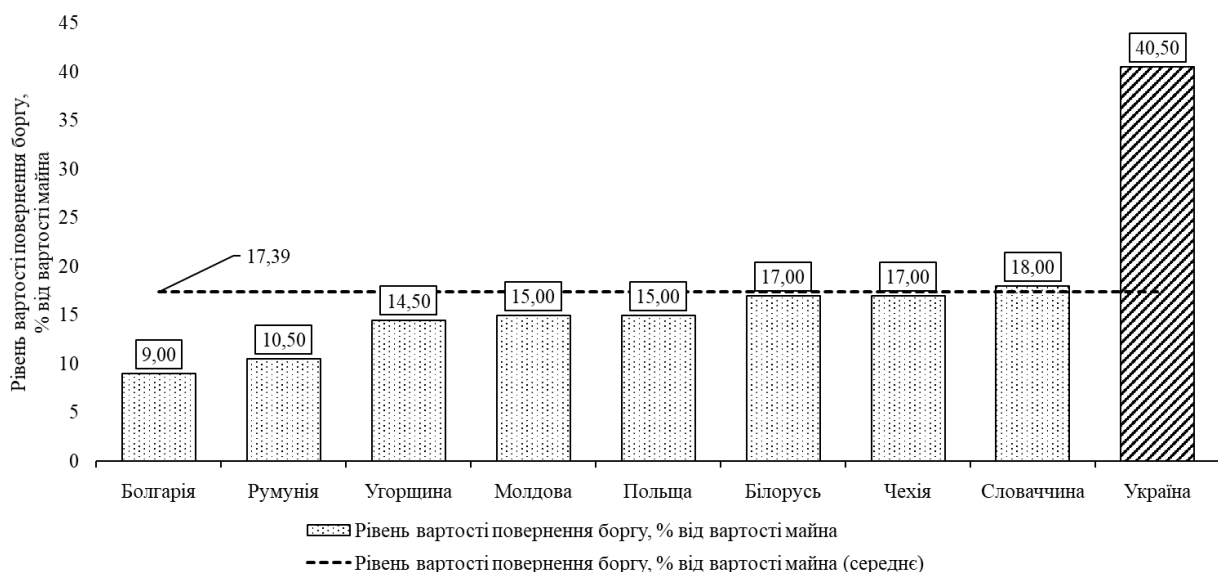

Рисунок 5 – Рівень вартості повернення боргу в Україні та країнах Східної Європи («Doing Business – 2020»)

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Проаналізуємо другу складову індикатора «врегулювання неплатоспроможності», яку врахо-

вують при визначенні місця країни у рейтингу «Doing Business» – індекс ефективності нормативно-правової

бази (Strength of insolvency framework index) (див. рис. 2). Він оцінює в балах нормативно-правову базу, яка регулює питання ліквідації та реорганізації підприємств: чим вищі значення, тим сприятливіші умови створює система врегулювання неплатоспроможності для реабілітації спроможних підприємств і ліквідації неспроможних. Індекс ефективності нормативно-правової бази складається з показників нижчого рівня: індекс відкриття провадження у справі про неспроможність (Commencement of proceedings index); індекс управління майном боржника (Management of debtor's

assets index); індекс процедури реорганізації (Reorganization proceedings index); індекс участі кредиторів (Creditor participation index). При цьому кожен з цих індексів включає ще кілька компонент, яким присвоюють бали відповідно до заданої шкали. Наприклад, для розрахунку значення «індексу відкриття провадження у справі про неспроможність» оцінюють такий компонент як «можливість боржників ініціювати ліквідаційні і реорганізаційні процедури»: 1 бал, якщо боржнику дозволено ініціювати обидві процедури; 0,5 бала – лише одну процедуру; 0 балів – жодної (рис. 6).

Індекс ефективності нормативно правової бази (0-16 балів)
Індекс відкриття справи про банкрутство (0-3 балів)
<ul style="list-style-type: none"> - можливість боржника ініціювати як ліквідаційні, так і реорганізаційні процедури; - можливість кредиторів ініціювати як ліквідаційні, так і реорганізаційні процедури; - критерій для початку відкриття справи про неплатоспроможність.
Індекс управління майном боржника (0-6 балів)
<ul style="list-style-type: none"> - можливість боржника продовжувати виконувати контракти, які важливі для його виживання боржника; - можливість боржника відмовитись від обтяжливих контрактів; - чи можливе розірвання угод, укладених до початку провадження у справі про банкрутство, які надають перевагу одному або декільком кредиторам; - чи можливе розірвання угод з заниженою вартістю, які укладені до початку провадження справи про банкрутство; - наявність спеціальних положень, які дозволяють боржнику отримати кредит після початку провадження у справі про банкрутство для фінансування поточних витрат; - чи надається пріоритет кредитам, які видані після початку провадження у справі про банкрутство відносно звичайних (незабезпечених) кредиторів під час розподілу майна боржника.
Індекс процедури реорганізації (0-3 балів)
<ul style="list-style-type: none"> - чи мають право на участь у голосуванні відносно плану реорганізації підприємства виключно ті кредитори, чиї інтереси це стосується або чиї інтереси підлягають зміні відповідно до даного плану; - чи кредитори, які мають право голосу за планом, розділені на класи, кожен клас голосує окремо, а кредитори в межах кожного класу розглядаються однаково; - чи вимагає система неплатоспроможності, щоб план реорганізації гарантував кредиторам, які не затвердили цей план, відшкодування, яке як мінімум буде дорівнювати тому, яке вони могли б отримати в процесі ліквідації.
Індекс участі кредиторів (0-4 балів)
<ul style="list-style-type: none"> - чи передбачає законодавство, щоб кредитори призначали антикризового керуючого, або щоб вони погоджували, затверджували чи відхиляли кандидатуру призначеного керуючого; - чи зобов'язані кредитори схвалити продаж значних активів боржника під час провадження у справі про банкрутство; - чи має окремий кредитор право доступу до інформації відносно фінансового стану боржника під час провадження у справі про банкрутство; - чи може окремий кредитор заперечувати проти рішення суду чи антикризового керуючого, яке задовольняє чи відмовляє в задоволенні вимог, висунутих даним кредитором чи іншими кредиторами до боржника.

Рисунок 6 – Компоненти «індексу ефективності нормативно-правової бази»

Джерело: побудовано авторами на основі [13]

Індекс ефективності нормативно-правової бази розраховують як суму балів, присвоєних країні за цими чотирма показниками. Індекс може набирати від 0 до 16 балів, при цьому вищі значення вказують на те, що система врегулювання неплатоспроможності сприяє реабілітації життєздатних компаній і ліквідації нежиттєздатних.

Згідно з дослідженням «Doing Business – 2020», індекс ефективності нормативно-правової бази в Україні дорівнює 8,5 бала з 16 можливих. При цьому експерти оцінили індекс відкриття провадження у справі про неспроможність – у 2 бали; індекс управління майном боржника – 4 бали; індекс процедури реорганізації – 0,5 бала; індекс участі кредиторів – 2 бали (рис. 7).

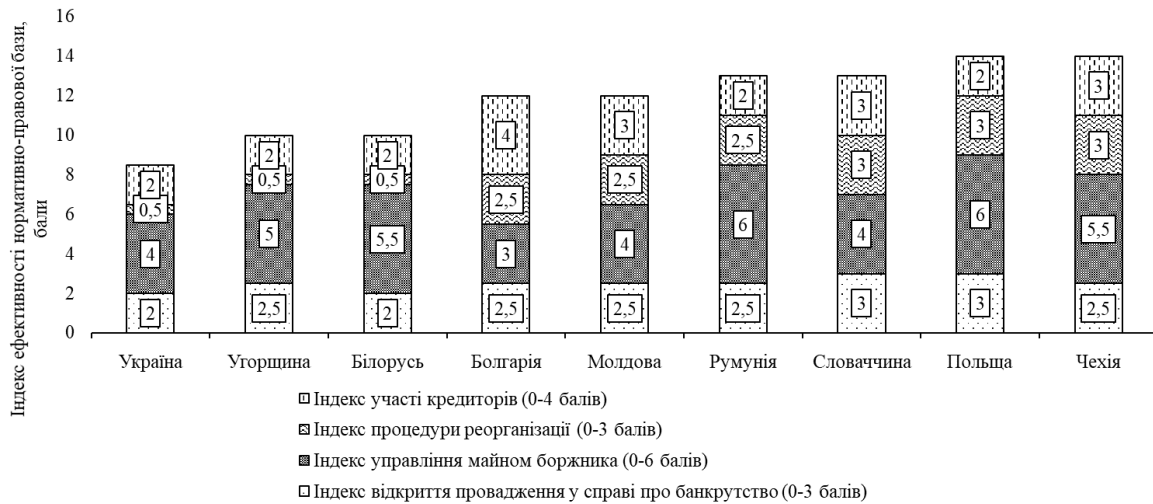

Рисунок 7 – Індекс ефективності нормативно-правової бази в Україні та країнах Східної Європи («Doing Business – 2020»)

Джерело: побудовано авторами на основі [13]

Значення індексу ефективності нормативно-правової бази України протягом 2014-2020 рр. знаходиться на рівні 8,5 бала. На офіційному ресурсі Світового банку [11] вказано, що у 2012 р. Україна внесла зміни до свого законодавства щодо примусового виконання, запровадивши більше гарантій для забезпечених кредиторів, а у 2014 р. спростила врегулювання неплатоспроможності шляхом зміцнення прав забезпечених кредиторів, запровадивши нові процедури та механізми санації,

скоротивши встановлені строки кількох етапів процесу розгляду справи про неспроможність боржника. Хоча з 2014 р. реформи, які проводили в Україні, не впливали на зростання індексу ефективності нормативно-правової бази.

Алгоритм визначення рангу країни у рейтингу «Doing Business» за індикатором «урегулювання неплатоспроможності» досить складний. У спрощеному вигляді його основні етапи наведено на рис. 8.

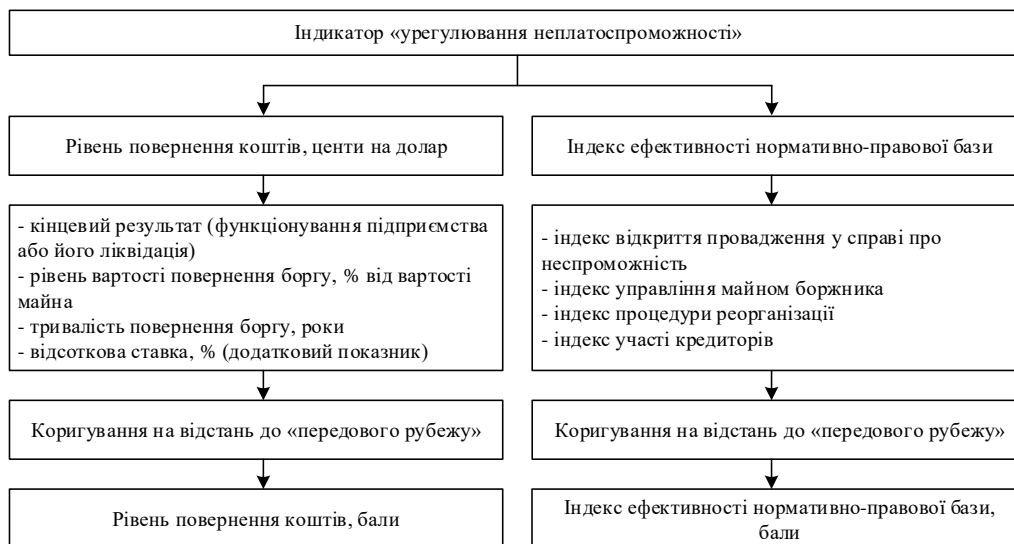

Рисунок 8 – Послідовність визначення рангу країни у рейтингу «Doing Business» за індикатором «урегулювання неплатоспроможності»

Джерело: побудовано авторами на основі [14]

Рівень повернення коштів є не статистичним, а розрахунковим показником, який враховує кінцевий результат процесу розгляду справи про неспроможність, рівень вартості повернення боргу та

тривалість повернення боргу, відсоткову ставку центрального банку конкретної країни. При цьому рівень повернення коштів визначають, залежно від виду підприємства [15].

Рівень повернення коштів для підприємств, які продовжуватимуть функціонування, розраховують за формулою:

$$(100 - \text{Cost} - 25\ 20\ \% \text{ Time}) / (1 + \text{Lending rate})^{\text{Time}}, (1)$$

а для підприємств, майно яких буде розпродане:

$$(70 - \text{Cost} - 25\ 20\ \% \text{ Time}) / (1 + \text{Lending rate})^{\text{Time}}, (2)$$

де Cost – рівень вартості повернення боргу, % від вартості майна; Time – тривалість повернення боргу, роки; Lending rate – відсоткова ставка центрального банку.

Враховуючи, що в Україні відсоткова ставка на момент розрахунку показників (квітень 2019 р.) була встановлена на рівні 19,361 % [16], то значення рівня повернення коштів в Україні в рейтингу «Doing Business – 2020», розраховане за формулою (2), становить:

$$(70 - 40,5 - 25\ 20\ \% \ 2,9) / (1 + 0,19361)^{2,9} \approx 9,0 (3)$$

Оскільки показники, які враховують для обчислення рівня повернення коштів (рівень вартості повернення боргу, тривалість повернення боргу, відсоткова ставка центрального банку) є дестимуляторами, то актуальним є прийняття таких заходів, які б забезпечували зменшення їх рівня.

Важливим також під час обчислення вихідних показників є врахування впливу відстані до «передового рубежу». Високе значення «передового рубежу» за показником «рівень повернення коштів» становить 92,90 цента на долар (найвищий рівень у Японії). Значення цього показника в Україні зросло з 9,00 центів на долар до 9,66. З врахуванням відстані індексу ефективності нормативно-правової бази України до «передового рубежу» (максимальне значення 16 балів) отримано 53,12 бала. Середнє арифметичне значення показників «рівень повернення коштів» та «індекс ефективності нормативно-правової бази» України згідно з рейтингом «Doing Business – 2020» становить 31,39 бала, що відповідає 146 місцю за показником «урегулювання неплатоспроможності».

Моделювання ситуації, коли рівень повернення коштів зростає до значення країн, в яких дохід на душу населення нижче середнього – 30,79 цента на долар (при незмінності інших факторів впливу у рейтингу «Doing Business»), показало, що Україна за індикатором «урегулювання неплатоспроможності» може зайняти 103 місце (приріст 43 пункти), а у загальному рейтингу – 63 (приріст 1 пункт). Якщо ж забезпечити додаткове зростання індексу ефективності нормативно-правової бази на 2 пункти, тобто до 10,5, то Україна за показником «урегулювання неплатоспроможності» та у загальному рейтингу легкості ведення бізнесу займе відповідно 79 та 61 місце.

Загалом в Україні неодноразово робили спроби запозичити передовий досвід інших країн, який би сприяв залученню інвестицій, створенню робочих

місць, пришвидшенню темпів зростання національної економіки, які мав би «влотити» рейтинг «Doing Business». Зокрема у 2015 р. Міністерством юстиції України було розроблено та реалізовано план заходів щодо покращення позиції України за напрямом врегулювання неплатоспроможності у рейтингу «Doing Business» [17], який зокрема передбачав:

- скоротити тривалість процедур банкрутства (запобігання банкрутству боржника та стимулювання до застосування позасудових процедур відновлення його платоспроможності, виявлення причин значної тривалості процедур банкрутства та вжиття заходів щодо їх скорочення);

- зменшити фінансові витрати на процедури банкрутства (запровадження електронної звітності арбітражних керуючих, а саме: розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів);

- забезпечити прозорість відчуження майна у процедурах банкрутства (удосконалення системи реалізації майна боржників, строків та порядку проведення аукціонів, механізму і порядку оформлення результатів продажу майна, вдосконалення порядку офіційного оприлюднення відомостей у справі про банкрутство).

Істотний вплив на ефективність нормативно-правової бази з питань врегулювання неплатоспроможності повинен забезпечити прийнятий Кодекс України з процедур банкрутства [18], який передбачає: впровадження норми про те, що боржник (арбітражний керуючий від його імені) має право після порушення провадження у справі про банкрутство одержати фінансування, необхідне для провадження діяльності протягом розгляду справи про банкрутство; встановлення позачерговості задоволення поточних вимог та витрат на процедуру; запровадження голосування з питання схвалення плану санації залежно від виду кредитора (при цьому передбачено, що заставні кредитори утворюють окремий клас); надання можливості кредиторам боржника брати участь у виборі кандидатури розпорядника майна; встановлення норми щодо обов'язкового надання комітетом кредиторів згоди на продаж істотних активів боржника; впровадження бази даних про боржників, доступ до якої з використанням Інтернету матимуть кредитори (конкурсні та заставні) та формування якої здійснюватиметься арбітражним керуючим; об'єднання процедур санації та мирової угоди як інструментів, суть та мета яких є однаковою; виключення можливості входження боржника у процедуру санації без схваленого плану; визначення граничного строку тривалості процедури розпорядження майном; участь у голосуванні щодо затвердження плану санації повинні брати лише ті кредитори, чії права зазнають змін внаслідок затвердження такого плану, тощо.

Ухвалення Кодексу, за оцінками експертів, сприятиме істотному підвищенню ефективності процедур банкрутства (зростання в рейтингу «Doing

Business» на 81 пункт (зі 149-го місця станом на 2018 р. на 68-ме) [19]. Хоча є певні сумніви, що реальний результат (скорочення кількості неплатоспроможних підприємств, проти яких порушили справу) та вплив на місце України у рейтингу «Doing Business», зокрема за індикатором «урегулювання неплатоспроможності», відбудеться в найближчі роки. В цих умовах, як ніколи актуальним, є розроблення ринкового механізму скорочення тривалості процедури банкрутства, зниження її вартості та підвищення рівня повернення коштів кредиторам, які негативно впливають на економічний розвиток не лише партнерів підприємств-боржників, а й національної економіки загалом [20].

Висновки. Формування рейтингу «Doing Business» дає можливість зацікавленим особам провести порівняльний аналіз і визначити позицію країни за індексом легкості ведення бізнесу. Очевидно, значення індексу та індикатори, які його визначають, не можуть врахувати всі процеси, які відбуваються в бізнес-середовищі, однак він може виявити проблеми, що впливають на бізнес-клімат країни і стримують розвиток підприємництва. Особливо проблематичним є удосконалення тих процесів, які впливають на індикатор «урегулювання неплатоспроможності», оскільки мова має йти не лише про удосконалення процедури відновлення платоспроможності, а й про підвищення ефективності системи банкрутства.

Як показали міжнародні порівняння, стан урегулювання неплатоспроможності в Україні незадовільний, тому при розробленні та впровадженні реформ необхідно акцентувати увагу на підвищенні наступних показників: рівень повернення коштів та індекс ефективності нормативно-правової бази. Вказані показники взаємопов'язані: впровадження ефективних заходів в межах правового поля врегулювання неплатоспроможності забезпечує реальні практичні результати, зокрема підвищення рівня повернення коштів, скорочення тривалості повернення боргу та рівня вартості повернення боргу, а за ідеальних умов – збереження функціонування підприємства-боржника після виплати боргу, а не його ліквідацію.

Як показали дослідження, інформацію про позицію України в рейтингу «Doing Business» часто публікують, як в науковій літературі, так і засобах масової інформації, здебільшого не особливо вникаючи в методологію розрахунку рейтингу і не пропонуючи шляхів до його поліпшення. Часто автори обмежуються констатацією того факту, що Україна займає низькі позиції в рейтингу і тим більше, не пропагуючи тих прогресивних реформ, які впроваджено на практиці.

Однією з істотних переваг рейтингу «Doing Business» є те, що вивчивши стан бізнес-середовища загалом чи його певних індикаторів, можна виявити фактори, які істотно можуть поліпшити умови ведення бізнесу в перспективі, і як наслідок підвищити позиції України, що особливо важливо для поліпшення інвестиційного клімату і залучення інвестицій.

Цінну інформацію містить розділ «Передові практики» сайту «Doing Business», в якому описано нагромаджений позитивний досвід, який можуть перейняти інші країни з метою досягнення бажаних результатів у певній сфері, удосконалюючи нормативно-правову базу, і які оцінюють експерти під час дослідження легкості ведення бізнесу.

Позитивні зміни в практиці врегулювання неплатоспроможності в Україні та зростання місця в рейтингу «Doing Business» повинен забезпечити розроблений та впроваджений Кодекс України з процедур банкрутства, в межах норм якого продаж активів відбувається виключно на електронних аукціонах, впроваджено інститут банкрутства фізичних осіб, усунуто бар'єри та спрощено доступ до процедур банкрутства, передбачено можливості для санації та позасудового врегулювання, покращено статус забезпечених кредиторів, підвищено рівень захищеності прав усіх кредиторів, зменшено можливості для оскарження результатів, запроваджено правила контролю за реалізацією істотних активів на аукціоні, забезпечено вищу вартість укладених на аукціоні договорів, удосконалено положення, що забезпечують збереження працюючого бізнесу.

Література:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 04.10.2019).
2. Doing Business – 2020. Офіційний інтернет-ресурс Світового банку URL: <http://www.doingbusiness.org/rankings> (дата звернення: 04.10.2019).
3. Кіндрацька Г. І. Оцінювання платоспроможності українських підприємств: проблемні аспекти типових методик. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. Вип. 3 (19). С.133-143.
4. Воронкова Т.Є. Банкрутство підприємства та шляхи його подолання. *Інтернаука*. 2017. Том. 2 Вип. 24. С. 39-43.
5. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : указ Міністерства економіки України від 9.01.2006 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06> (дата звернення: 04.10.2019).
6. Єпіфанова І.М. Банкрутство підприємств: спектр невирішених проблем. *Економіка: реалії часу*. 2017. №1 (29). С. 55-63.
7. Тимошук О.Л. Дорундяк К.М. Оцінювання ймовірності банкрутства підприємств за допомогою дискримінантного аналізу та нейронних мереж. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2018. Вип. 2. С. 22-34.
8. Doing Business: Going Beyond Efficiency. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/865761468327930790/Doing-business-2015-going-beyond-efficiency> (дата звернення: 08.10.2019).
9. Doing Business: Rankings Use Expanded Data Analysis. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/10/28/doing-business-rankings-use-expanded-data-analysis> (дата звернення: 08.10.2019).

10. Doing Business: Rankings. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings> (дата звернення: 08.10.2019).
11. Doing Business: Reforms. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/resolving-insolvency/reforms>.
12. Doing Business: Methodology. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/methodology> (дата звернення: 08.10.2019).
13. Doing Business: Resolving Insolvency. Historical Data Sets and Trends Data. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/custom-query> (дата звернення: 08.10.2019).
14. Doing Business: Ease of doing business score calculator URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/doing-business-score> (дата звернення: 08.10.2019).
15. Doing Business: Resolving Insolvency: How is the recovery rate calculated? URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/resolving-insolvency/faq#1> (дата звернення: 08.10.2019).
16. Global Economic Data. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/bank-lending-rate> (дата звернення: 08.10.2019).
17. Загальний план заходів щодо покращення позиції України за напрямом врегулювання неплатоспроможності у рейтингу «Doing Business» на 2015-2018 роки. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_50130 (дата звернення: 08.10.2019).
18. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 08.10.2019).
19. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518 (дата звернення: 08.10.2019).
20. Кіндрацька Г. І., Кулиняк Ю. І. Аналіз цілей удосконалення процедури банкрутства українських підприємств. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: IV Міжнародна науково-практична конференція*. 2019. С. 94-95.

References:

1. President of Ukraine (2015). About the Sustainable Development Strategy «Ukraine –2020» (Decree No. 5, January 12): Retrieved from: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
2. Doing Business – 2020. Retrieved from: <http://www.doingbusiness.org/rankings> [in English].
3. Kindratska, H. I. (2019). Estimation of solvency of Ukrainian enterprises: problematic aspects of typical methods. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Eastern European National University*, 3(19), 133-143 [in Ukrainian].
4. Voronkova, T. Ye. (2017). Bankruptcy of the enterprise and ways to overcome it. *Internauka*, 2, 24, 39-43 [in Ukrainian].
5. Ministry of Economy of Ukraine (2006). Guidelines for identifying signs of insolvency of the enterprise and signs of actions for concealing bankruptcy, fictitious bankruptcy or bringing to bankruptcy (Order No. 14, January 9). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06> [in Ukrainian].
6. Epifanova, I. M. (2017). Bankruptcy of Enterprises: A Spectrum of Unsolved Problems. *Economics: Realities of Time*, 1(29), 55-63. [in Ukrainian].
7. Tymoshchuk, O. L. & Dorundyak, K. M. (2018). Estimation of bankruptcy probability of enterprises by means of discriminant analysis and neural networks. *Systems research and information technology*, 2, 22-34. [in Ukrainian].
8. Doing Business: Going Beyond Efficiency. Retrieved from: <http://documents.worldbank.org/curated/en/865761468327930790/Doing-business-2015-going-beyond-efficiency> [in English].
9. Doing Business: Rankings Use Expanded Data Analysis. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/10/28/doing-business-rankings-use-expanded-data-analysis> [in English].
10. Doing Business: Rankings. Retrieved from: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings> [in English].
11. Doing Business: Reforms. Retrieved from: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/resolving-insolvency/reforms> [in English].
12. Doing Business: Methodology. Retrieved from: <https://www.doingbusiness.org/en/methodology> [in English].
13. Doing Business: Resolving Insolvency. Historical Data Sets and Trends Data. Retrieved from: <https://www.doingbusiness.org/en/custom-query> [in English].
14. Doing Business: Ease of doing business score calculator Retrieved from: <https://www.doingbusiness.org/en/data/doing-business-score> [in English].
15. Doing Business: Resolving Insolvency: How is the recovery rate calculated? Retrieved from: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/resolving-insolvency/faq#1> [in English].
16. Global Economic Data. Retrieved from: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/bank-lending-rate> [in English].
17. Ministry of Justice of Ukraine (2015) Overall plan of measures to improve Ukraine's position in the area of insolvency settlement in the Doing Business rating for 2015-2018. Retrieved from: https://minjust.gov.ua/m/str_50130 [in Ukrainian].
18. Code of Ukraine (2018). Bankruptcy Code of Ukraine (Code No. 2597-8, October 18). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> [in Ukrainian].
19. Code of Ukraine (2018). Explanatory Note to the Draft Bankruptcy Code of Ukraine. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518 [in Ukrainian].
20. Kindratska, H. I. & Kulyniak, Yu. I. (2019). Analysis of the goals of improving the bankruptcy procedure of Ukrainian enterprises. *Materialy IV Mizhnarodnoji nauково-praktychnoji konferenciji* [Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference], *Mizhnarodna nauково-praktychna konferencija* [International Scientific and Practical Conference]. Lviv: Lviv Polytechnic National University, 94-95 [in Ukrainian].

